

Polski, skądinąd często bardzo interesujących: Arkadiusz Romanowski, Adam Degler, Stanisław Suchodolski, Michał Zawadzki, Witold Garbaczewski, Robert Pieńkowski), polscy uczestnicy poruszali problemy o szerszym znaczeniu, jak choćby referat „Dydaktyczno-metodyczne aspekty numizmatyki w szkole” Szymona Bereski, ale głównie na polu numizmatyki klasycznej (Jarosław Bodzek, Renata Ciołek, Katarzyna Lach, Mariusz Mielczarek, Agnieszka Fulińska, Anna Zapolska, Aleksander Bursche, Barbara Lichočka, Marcin Rudnicki), poza tym bizantyńskiej (Marcin Wołoszyn) i pruskiej (Borys Paszkiewicz). Mateusz Bogucki był jednym z prelegentów w dyskusji okrągłego stołu poświęconej interpretacji znalezisk monet i ich funkcjonowaniu w różnych kontekstach kulturowych.

Sądząc z deklaracji organizatorów, tom kongresowy będzie wydrukowany w 2010 r., przy czym ostrzeżono, że wszelkie teksty wykraczające znacząco poza wygłoszone na kongresie krótkie referaty zostaną odrzucone. Bardziej niepokojąca jest zapowiedź redaktorów tomu, że — właśnie dla szybkości publikacji — autorzy nie otrzymają korekt autorskich do sprawdzenia. Deklaracje zweryfikuje, jak zwykle, czas.

BRP.

**VII Konferencja „Peníze v proměňách času: Středověké mincovnictví a peněžní oběh v Čechách a na Moravě”.
Ołomuniec, 5–7 maja 2009**

Kolejna konferencja z cyklu „Pieniądz na przestrzeni dziejów” zorganizowana została przez Uniwersytet w Ostrawie (Katedra Historii Wydziału Filozoficznego) i Morawskie Muzeum Krajowe w Brnie (Oddział Numizmatyczny), nad całością zaś, jak zwykle, czuwał niestrudzony inżynier Jan Štefan z Uniwersytetu Ostrawskiego. Choć głównym wątkiem obrad było mennictwo i obieg pieniędzy w średniowieczu w Czechach, na Morawach i w krajach ościennych, to jednak organizatorzy dopuszczali możliwość rozszerzenia chronologicznego i terytorialnego. Pomimo to zdecydowana większość referatów, jeśli nie wprost, to przynajmniej czasowo i pod względem obszaru, oscylowała wokół zasadniczego nurtu. W komisji programowej, oprócz przed-

stawicieli czeskich gospodarzy, od lat są obecni dwaj przedstawiciele polscy — profesorowie Stanisław Suchodolski i Borys Paszkiewicz.

Aczkolwiek obrady odbywały się w ołomunieckim Muzeum Sztuki, niewiele można było zobaczyć z ekspozycji (konferencję zlokalizowano w skrzydle ze sztuką nowoczesną). Organizatorzy zafundowali natomiast uczestnikom zwiedzanie otwartego przed kilkoma laty Muzeum Archidiecezjalnego (ulożone w odremontowanym pałacu arcybiskupim, funkcjonuje w ramach Muzeum Sztuki) oraz miejscowego oddziału Archiwum. Choć obie instytucje mają niezmiernie godne obejrzenia zabytki, to niespodzianka czekała na gości w tym drugim. Można było dotknąć dokumentów, w tym trzech papieskich (nowożytnych) z bullami z ołowiu i ze złota.

Otwierając obrady, Jan Štefan witał zebranych „w mieście księży i żołnierzy”. Jako żywo, Ołomuniec ma jeszcze coś z atmosfery monarchii austro-węgierskiej. Wiele jest w nim znakomitych zabytków architektury sakralnej i świeckiej.

Obrady przebiegały sprawnie, pomimo że prowadzący na ogół nie dyscyplinowali prelegentów. Z wyjątkiem jednego niewygodnego referatu, program został wykonany, niejako bowiem w jego miejsce przedstawiono komunikat, o czym na końcu. Wystąpienia w kolejności wygłaszania przedstawiały się następująco:

Věra Michnová z Opawy omawiała szczątki wydobytego przed ponad 120 laty w Komárovie nad Morawicą starego depozytu (*Fragment komárovského nálezu na pozadí nálezu z Kelče. Podobnosti a rozdíly*), z którego znanych jest sześć monet i miniaturowa figurka zwierzęca. W dyskusji szczególne zainteresowanie wzbudzał czas ukrycia (schyłek X lub początek XI w.) oraz plastyka, a zwłaszcza proveniencja domniemanego baranka.

Z kolei Jan Videman z Kroměříža, w wystąpieniu *Neznámý denár bavorského vévody Oty I. (976–982) nalezený na Moravě(?)*, przedstawił nieznaną dotąd naśladowictwo denara niemieckiego, prawdopodobnie czeskiej proveniencji. Wprawdzie dla omawianego egzemplarza brakuje bezpośrednich wzorów, ale najpewniej jest to naśladowictwo monety bawarskiej Henryka II (985–995).

Borys Paszkiewicz, reprezentujący Uniwersytet Wrocławski, omawiał pełne niejasno-

ści mennictwo śląskie 1. połowy XIII stulecia (*Denary a brakteaty. Śląsk w 1. połowie XIII wieku*). Pierwszymi monetami księżęciami na Śląsku były brakteaty, ale równocześnie z nimi bito denary. Jakie były między nimi relacje, jak kształtowało się mennictwo w poszczególnych krainach śląskich oraz podobne, acz niezwykle skomplikowane zagadnienia, najłatwiej będzie prześledzić po ukazaniu się drukiem tego ważnego wystąpienia dla dziejów pieniądza polskiego.

Tomasz Krejčík z Ostrawy przedstawił ikonografię monet margrabiego morawskiego Władysława I Henryka (1197–1222) (*K obrázům na denárech Vladislava I. Jindřicha*). Ze stosunkowo bogatego zestawu typologicznego denarów tego władcy na uwagę zasługują egzemplarze z wyobrażeniem orła. Wnioski autora można lapidarnie ująć następująco: orzeł morawski nie jest naśladownictwem augustalisa, lecz *signum temporis*.

Monety i bulle Bolesława Krzywoustego to temat wystąpienia Stanisława Suchodolskiego z Warszawy. Monety Bolesława Krzywoustego (cztery typy denarów, dwa typy brakteatów) są stosunkowo dobrze znane, dlatego autor nacisk położył na omówienie bulli ołowianych. Ujawnianie dopiero od siedmiu lat — cztery sztuki takich pieczęci — pochodzą przeważnie ze znalezisk przypadkowych, są źle zachowane, oderwane od materiałów, o faktycznie nieokreślonej funkcji. Ich hipotetyczne przypisanie czasom panowania Bolesława Krzywoustego (1102–1138) wynika z daleko idących analogii z wyobrażeniami na monetach.

Referat Romana Zaoralá z Pragi, *Souvislosti mezi měnovými reformami Přemysla II. a Benátské republiky*, najogólniej rzecz ujmując, dotyczył reformy z lat 1268–1270, jako niejednorazowego aktu menniczego. Mówił już o niej autor przy okazji publikacji górnoaustriackiego skarbu z Fuchsenhof. Tutaj bardziej skupił się na związkach kupieckich z Wenecją, na grzywnie morawskiej, pozyskiwaniu srebra i jego próbie itd. *Nota bene* z samego Ołomuńca, z odkryć w obrębie Górnego Rynku (Horní náměstí), znane są „lutowe” odważniki.

Na zakończenie pierwszego dnia obrad Barbara Idzikowska z Warszawy wygłosiła referat *Brakteaty Górnych Łużyc z okresu ca. 1200–1230 w zbiorach Muzeum Narodowego*

w Warszawie. W Muzeum Narodowym w Warszawie znajduje się fragment skarbu z Kamenc (Kamjenc) z zachodnich Górnych Łużyc. Był to jeden z większych depozytów górnołużyckich z XIII w., składający się głównie z emisji miśnieńskich i czeskich, a także rodzimych (ujawniony w 1910 r., zakopany ok. 1230 r., opublikowany przez H. Heinekena). Do warszawskiego gabinetu numizmatycznego jego część dostała się w wyniku przejęcia zbiorów z przedwojennego muzeum w Zgorzelcu.

Drugi dzień obrad rozpoczął się od wystąpienia Jan Štefana z Ostrawy *Poznámka k výrobni technologii brakteátů z nálezu ve Zlechově*. Na przykładzie znanego skarbu wschodniomorawskiego (okr. Uherské Hradiště), ukrytego ok. połowy XIII w., referent analizował pod kątem metrologicznym i technologicznym średnie brakteaty morawskie, głównie typu Cach 910, 913, 914. Ponieważ całość została mocno podbudowana statystyką, a co za tym idzie, zaopatrzona była we wzory matematyczne, myślę, że nie tylko dla piszącego te słowa ta pożyteczna praca będzie szczególnie atrakcyjna po wydrukowaniu.

Dagmar Grossmannová z Brna w zwięzłym wystąpieniu *K nálezu mincí v Kopčanech ze 13. století* odniosła się do wcześniej już publikowanego skarbu ze Słowacji (ukryty pod koniec stulecia). Referentka, omawiając depozyt, z którego monety znajdują się w muzeach w Bratysławie i Pradze, zwróciła uwagę na egzemplarze przyglnięte do fragmentów naczynia (m.in. brakteat czeski i fenig wiedeński).

Jiří Militký i Filip Krásný z Pragi (referował ten pierwszy) przedstawili krok po kroku ratowanie skarbu srebrnych sztabek (*Depot stříbrných slitků z Piskové Lhoty, okr. Mlada Boleslav. Příspěvek k úloze slitkového stříbra v peněžním oběhu ve 13. století*). Poszukiwania, po znalezieniu jednego placka i fragmentu naczynia, były prowadzone przy użyciu wykrywacza metali. W sumie zabezpieczono 14 sztabek. Wszystkie miały kolisty kształt, dosyć nieregularny, wylwane były wprost do ziemi, całe i we fragmentach. Ich masa wynosiła od mniej więcej 27,17 g do 109,28 g, próba zaś z reguły oscylowała wokół 950/1000. Elementem datującym zespół, z braku monet, było gliniane naczynie (połowa — 2. połowa XIII w.). Ważną konstatacją autorów było to,

że w Czechach obieg „slitków” przeżył reformę groszową z 1300 r.

Archiwista z Olomuńca, Jan Štěpán, w wystąpieniu *Odúmrtní kráva na helfštýnském panství ve 14.–16. století* omawiał urbarze, przywileje i finanse z pogranicza średniowiecza i czasów nowożytnych. Niejako praktyczną częścią wykładu było zwiedzanie tego samego dnia po sesji archiwum pod kierunkiem referenta.

Przedstawiciel numizmatyki słowackiej, Ján Hunka z Nitry, miał wykład zatytułowany *Nové analýzy mincí z pokladov ukrytých v čase vpádu Tatárov do Uhorska (1241–1242)*. Większość znalezisk, bo ponad 95%, pochodzi z terenu obecnych Węgier, mniej ze Słowacji (cztery znaleziska) i z Mołdawii. Najbardziej pouczające są odkrycia w jaskiniach, gdzie chowała się ludność przed morderczymi napadami mongolskimi z lat 1241–1242. Autor wymieniał proveniencję odkrytych monet (z obcych m.in. denary typu Friesacher, denary niemieckie i angielskie) oraz podał znaleziska srebra niemonetarnego w formie sztabek (też wyjątkowo w kształcie paluszków).

Student z Olomuńca Petr Schneider w referacie *Nález brákteatů u Unwürde/Horní Lužice* dokonał próby rekonstrukcji górnołużyckiego skarbu odkrytego w końcu XVIII stulecia (1794 r.). Depozyt ukryty w 1. połowie XIII w. znany jest z publikacji Walthera Haupta. Młody badacz poszerzył depozyt m.in. o monety miśnieńskie, arcybiskupstwa magdeburskiego i biskupstwa naumburskiego. Uwagę słuchaczy zwróciło nader dojrzałe ujęcie tematu.

Druga sesja zakończyła się referatem Tadeusza Szczurka z Gorzowa Wielkopolskiego *Žródla pisane i žródla numizmatyczne o monecie na terenie Nowej Marchii w okresie 1323–1373 (panowanie Wittelsbachów)*.

Trzeci dzień obrad i równocześnie trzecią sesję otwierał referat Krzysztofa Filipowa z Białegostoku *Ternary tobženické w obiegu pieniężnym na pograniczu W. Ks. Litewskiego i Korony Polskiej (Podlasie XVII w.)*. Autor przedstawił znaleziska monetarne na tle fizjograficznym i historycznym. Wzrost depozytów w XVII w. (jest kilka takich wahaniec w tym stuleciu) prelegent uzasadniał wzrostem liczby konfliktów zbrojnych, a nadto wzrostem samej produkcji monetarnej.

Martin Krůl z Czeskiego Cieszyňa mówił — jeśli dobrze rozumiałem — o zespole (skarbie?) wczesnośredniowiecznych monet nabytych przez miejscowe Muzeum od celnika (*Středověké mince ve sbírkách Muzea Těšínska*). Najstarszą monetą jest denar węgierski Stefana I (997–1038), ale najliczniejsze są denary czeskie z XI w., aż do denarów Borzywoja II (1100–1107, 1109–1110, 1118–1120).

Kamil Smíšek, reprezentujący Velké Přílepy, opowiadał o zastosowaniu elektromagnetycznego wykrywacza metali w poszukiwaniach skarbów monet, zwłaszcza na terenach zanikłych wsi (*Detektor kovů, hromadé nálezy mincí a archeologická praxe. Příspěvek k využití pramenů o starších neevidovaných nálezech*).

Projekt Česká numismatická společnost — virtuální pobočka Pražské groše to temat prelekcji Jiřego Hány z Pilzna. Tak jak dosłownie zapisano w tytule, chodzi o internetowy oddział założony w 2008 r., będący platformą skupiającą osoby zajmujące się groszami praskimi.

Dwaj badacze słowaccy, Marek Budaj i Aleš Švec z Bratysławy i Hlohovca, w wystąpieniu *Nový nález pražských grošov a fenigov z 15. storočia z Limbachu (Príspevok k obehu pražských grošov Karla IV. a Václava IV. na Slovensku)* przedstawili nowo ujawniony skarb na tle innych podobnych znalezisk z groszami praskimi z terenu Słowacji. Według referentów deponowanie skarbów wiązało się z napadami wojsk husyckich.

Jan Cihlár i Lukáš Richter z Dolních Břežan w referacie *Pražské groše Jana Lucemburského s rubní rozdělovací značkou pětistou různici* omawiali w ściśle typologicznym ujęciu odmianę groszy praskich Jana Luksemburskiego (1310–1346). *Novum* w wystąpieniu była informacja o zastosowaniu metody hydrostatycznej w badaniach jakości kruszcu.

Głos ponownie zabrał Jiří Hána i było to ponownie interesujące wystąpienie (*Dva nezvyklé pražské groše Jana Lucemburského — typologická poznámka*). Ten badacz groszy praskich przedstawił dwa egzemplarze hybrydowej emisji łączącej stemple groszy Jana Luksemburskiego i Wacława II.

Sesję, jak i całą konferencję, zamykał komunikat Borysa Paszkiewicza o nowo ujawnionym skarbie polskim z XIII w. Na ten nieznaný dotąd depozyt, pochodzący z ziemi

sieradzkiej, składają się brakteaty i srebrne sztabki.

Stało się chyba już tradycją, że konferencje *Peníze v proměňách času* nie kończą się podsumowaniem. Nie myślę tego uznać za mankament, wszak program — może nie we wszystkich szczegółach — został zrealizowany program, w którym tym razem bezwzględnie dominowało średniowiecze. Brak zaś formalnego zakończenia w postaci wniosków końcowych odczytuję jako znak, że konferencje będą miały ciąg dalszy.

Tadeusz Szczurek

Konferencja „Dorobek naukowy profesora Mariana Gumowskiego. W 35. rocznicę śmierci”, 23 października 2009 r., Instytut Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu

Dnia 23 października 2009 r. w sali konferencyjnej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyła się konferencja „Dorobek naukowy profesora Mariana Gumowskiego. W 35. rocznicę śmierci”. W roli organizatora wystąpił Zakład Nauk Pomocniczych Historii UMK (w osobach prof. Jana Wroniszewskiego i dra Marcina Hlebionka), patronat nad imprezą objęły: Polskie Towarzystwo Historyczne, Toruński Oddział Polskiego Towarzystwa Heraldycznego oraz Instytut Historii i Archiwistyki UMK. Wsparcia finansowego udzieliła redakcja czasopisma „Wiedza i Życie. Inne Oblicza Historii”.

Otwarcia konferencji dokonali kierownik Zakładu Nauk Pomocniczych Historii UMK, prof. Jan Wroniszewski, oraz zastępca dyrektora Instytutu Historii i Archiwistyki UMK, prof. Waldemar Chorążyczewski. Przewodnictwo obrad objął prof. Zenon Piech z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Spotkanie podzielone zostało na dwie części. W pierwszej wygłoszono referaty dotyczące biografii Mariana Gumowskiego i omawiające jego dorobek naukowy, w drugiej skoncentrowano się na przedstawieniu spuścizny po uczonym, rozproszonej po różnych instytucjach naukowych.

Na początek swoje wspomnienia o Marianie Gumowskim przedstawił zebrany prof. Andrzej Tomczak (UMK). Następnie wystą-

pił Przemysław M. Żukowski (Archiwum UJ) z referatem „Mariana Gumowskiego związki z Uniwersytetem Jagiellońskim”, w którym obszernie, posilując się ilustracjami niepublikowanych dotąd dokumentów, przedstawił tzw. okres krakowski w karierze tego uczonego. Następnie głos zabrał Witold Garbaczewski (Muzeum Narodowe w Poznaniu), omawiając dokonania bohatera konferencji na polu numizmatyki — nauki, z którą identyfikował się najpełniej — w referacie „Marian Gumowski — trzy epoki w badaniach nad historią pieniądza”. W kolejnym wystąpieniu, zatytułowanym „Mariana Gumowskiego badania nad sfragistyką monarszą”, Marcin Hlebionek (UMK) podjął się oceny dorobku profesora w zakresie objętym tematem, zwracając uwagę na nowe perspektywy badawcze rysujące się przed badaczami pieczęci królewskich. Jako ostatnia przed przerwą wystąpiła Agnieszka Gut (Uniwersytet Szczeciński) z referatem „Heraldyka i sfragistyka zachodniopomorska w badaniach Mariana Gumowskiego”, w którym w sposób drobiazgowy wykazała wszystkie pluse i minusy prac badacza, podkreślając jednocześnie jego pionierską rolę w badaniach nad sfragistyką i heraldyką miejską tzw. ziem odzyskanych. Następnie rozpoczęła się żywa dyskusja, podczas której można się było m.in. zapoznać z nieznanymi skądinąd faktami z biografii prof. Gumowskiego. Zastanawiano się także, dlaczego tak wybitny badacz nie stworzył własnej szkoły, doszukując się przyczyn przede wszystkim w jego predylekcji do pracy samodzielnej oraz w braku odpowiedniego klimatu do szerzej zakrojonych badań z zakresu numizmatyki, heraldyki i sfragistyki w okresie po 1945 r. Zwrócono również uwagę na potrzebę ponownej, szerszej analizy krytycznej dorobku badawczego M. Gumowskiego, do czego bodźcem może być właśnie konferencja toruńska.

W przerwie organizatorzy i referenci udali się na cmentarz św. Jerzego przy ul. Gałczyńskiego, aby złożyć kwiaty na grobie Mariana Gumowskiego. Stało się to okazją do dłuższej wycieczki po nekropolii, na której spoczywa wielu wybitnych toruńskich historyków. Niezastąpionym przewodnikiem okazał się tutaj prof. Andrzej Tomczak.

Część drugą konferencji otworzył referat Wojciecha Strzyżewskiego (Uniwersytet Zielo-